

At erstatte begrebet „flertydighed“ med „paradoks“ eliminerer ikke det u håndterlige stof, som vi studerer. En af Jenkins' skarpeste iagttagelser angående det danske samfund behøvede ikke paradokset som kategori: „Hverdagslivet i Danmark har noget at sige os om hverdagslivet generelt. Det peger mod, at vi for eksempel ikke bør drage et for skarpt skel mellem hverdagsliv og politik eller mellem civilsamfund og stat“ (s. 295). Det er præcis den kendsgerning, at civilsamfundet og dets frivillige organisationer har synkrone relationer og interesser til fælles med staten og de kommunale myndigheder, som præger det danske samfund. Den mærkelige blanding af offentlig og privat er en særlig dansk cocktail.

Vi kan takke den afdøde norske antropolog Marianne Gullestad for en analyse af den nordiske term „lighed“, som afslører flertydigheden i dets to almene betydninger: „lighed“ og „enshed“. Lighed og enshed er ikke modsætninger. Der er ikke noget paradoks i dette dilemma, men der kan være plads til misforståelser i forhold til, hvilken betydning af ordet der menes. „Du er (lig mig) lige som mig“ kan for eksempel betyde både, at vi har den samme vægt, og at vi er ligestillede. Ligeledes forholder det sig med „fremmed“, som kan betyde både „uvedkommende“ og „udenlandsk“ ligesom på fransk. I de nordiske sprog er ordet „lige“ flertydigt, men det er ordene „forskellig“ og „anderledes“ ikke. For en udlænding, som denne anmelder, er noget af det sværeste at lære – eller måske ikke at lære – at sejle mellem de to flakker, forskellig og anderledes. For en, der er dansk (being Danish), synes det imidlertid ikke at være noget særligt problem og næppe heller noget paradoks. Richard Jenkins har givet os en vægtig bog med rigelig stof til selvrefleksion. Mange tak!

Oversat af Kirsten Rønne

Jonathan Matthew Schwartz

lektor, Ph.D., emeritus

Institut for Antropologi

Københavns Universitet

En anmeldelse af Jørgen Leths dokumentarfilm *Det erotiske menneske*. (1 time 25 minutter, premiere 04.11. 2010, Nordisk Film).

Erotisk antropologi og det nykoloniale menneske

I sin nye film *Det erotiske menneske* forestiller Jørgen Leth en fiktiv antropolog, der undersøger erotikkens væsen på tværs af verdens kulturer. Scener med forførende og nøgne kvindekroppe på hotelværelser i Rio de Janeiro, på et træskib ved Amazonflodens udmunding, på gadehjørner i Dakar og Manila ledsages af poetiske fortællinger, der kredser om oplevelsen af det erotiske menneske. Smukke

unge kvinder fra Brasilien, Panama, Senegal, Haiti og Filippinerne instrueres i at oplæse instruktørens manuskript om kvindens erfaringer af at være kvinde og af at blive forført af en mand. Trods et poetisk flow og bjergtagende billeder bidrager filmen imidlertid sjældent med ny indsigt i menneskets erotiske væsen. Ligesom i den omdiskuterede bog *Det uperfekte menneske* er Leths æstetik først og fremmest koloniherrns æstetik. Som billeder fra en fjern fortid følger vi den hvidklædte hvide mand på hans rejse ud i en verden, hvor kvinderne uden videre stiller sig til rådighed for hans filmprojekt. Vi følger Leths castinger af kvinderne og lytter til hans bedømmelse af dem ud fra deres evne til at spille rollen som en erotisk kvinde, der fremsiger instruktørens ord, og under castingerne giver Leth karakterer til kvinderne ud fra sine personlige smagskriterier for skønhed, sødme og erotisk tiltrækningskraft. Kvindernes eget begær og deres motiver for at stille sig til rådighed for instruktøren underordnes imidlertid den hvide mands distancerede stereotyper og æstetiske kontrol. I en af filmens scener står Leth i en døråbning, mens han udspørger en ung sort haitiansk kvinde om hendes drømme. Hun sidder med ryggen til ham og svarer modvilligt på hans spørgsmål. I scenen efter ser man de to gå en tur på stranden, og kvinden spørger Leth, om han kan gøre hende en tjeneste, underforstået, hun var med i filmen, fordi hun regnede med en kompensation. Men vi ser ikke Leth besvare spørgsmålet, hverken i denne scene eller i filmen i det hele taget. Men netop spørgsmålet om det økonomiske aspekt af filmens tilblivelse og af de erotiske scener, som Leth iscenesætter, kunne have dannet rammen om en belysning af de globale forhold, som aktiveres i mødet mellem filmskaberens og de fremmede kvinder. Filmen ignorerer konsekvent spørgsmålet om det økonomiske og kolonihistoriske forhold mellem den hvide mand og den unge farvede kvinde, hvorved den også mister betydning som indlæg i en kulturhistorisk eller antropologisk debat om forståelse af erotikken.

Mediernes mange anmeldelser af filmen har manglet en diskussion af filmen som et kulturhistorisk eller antropologisk portræt af erotikken. Allerede kolonitidens kunstnere afbildede den seksuelle tiltrækning mellem den hvide mand og den farvede kvinde, herunder Leths forgængere inden for erotisk kunst, Gauguin med sine portrætter af unge kvinder i Tahiti og senere Dinet og Tantoux med deres skildrier af nøgne berberkvinder og forførende arabiske slavinder. Som forfatteren Edward Said påpegede i bogen *Orientalisme – vestlige forestillinger om Orienten* fra 1978 var disse portrætter gennemsyrede af datidens europæiske ideer om Orientens fremmede kulturer som eksotiske og forjættende, men også irrationelle og løsslupne, hvilket understøttede forestillingen om Europa som en kulturelt overlegen civilisation. Som antropologi er det tvivlsomt, om Leths film skaber fornyet indsigt i menneskets erotiske sider, selv om instruktørens monologer rummer detaljerede skildringer af kvindekroppen som anatomisk vidunder og

som genstand for hans eget begær, der utvivlsomt rummer almenmenneskelige elementer. Men i og med at filmens kvinder reduceres til perifere statister, mens Leth indtager den altoverskyggende hovedrolle, går instruktøren glip af muligheden for at give os en reel forståelse af kvindernes begær og følelsesliv. Hans fremstilling af kvinderne er indimellem næsten klinisk beskrivende, og vi ser ham sjældent vise hengivenhed over for de kvinder, han portrætterer. I en af de mere bemærkelsesværdige scener zoomer kameraet ind på Leths unge elskerinde fra Haiti, mens han har sex med hende. Vi hører hendes stønnen, ser hendes ansigt, røv og kusse, men vi ser ikke Leth, svedende og ude af sig selv. Vi hører ikke den hvide mand afsindig og lystfuld. Leths filmprojekt minder således om kolonitidens antropologers fremstilling af seksuelt løsslupne fremmede, for eksempel hos Bronislaw Malinowski, der i 20'erne og 30'erne undersøgte de indfødtes seksualitet på Trobriand-øerne. Han vendte tilbage til Europa med omhyggelige beskrivelser af de indfødte kvinders naturlige runde kurver, kønsbehåring og de vildes erotiske ritualer. Men Malinowski forblev tavs om sit eget begær, ligesom kvinderne ikke selv kom til orde i hans bøger. Hans eget hæmmede begær over for kvinderne og lystfulde øjeblikke under hans feltarbejde blev først afsløret med den posthume udgivelse af hans dagbøger i 1967. Som den koloniale antropologis bøger er Leths film karakteriseret, ved at den hvide mands begær er skjult eller køligt, mens den sorte kvindes begær er naturligt og synligt. I en af filmens scener ser vi Leth betragte en ung sort kvinde, der deltager i et religiøst ritual. Leth står tilsyneladende upåvirket på altanen ovenfor, mens han betragter kvinden nede i arenaen, hvor ritualet udspiller sig, mens hun udfolder sig i forførende danse, ude af sig selv, i trance.

Filmen er en god anledning til at sætte fokus på vore dages nykoloniale mand og hans erotiske æstetik. For Leth er ikke den eneste mand, der udlever den seksuelle fantasi om koloniherrn. Tusindvis af danske mænd rejser ud for at udforske sig selv i mødet med den fremmede(s) seksualitet – den sorte kvindes magi, den asiatiske kvindes underdanighed, den latinamerikanske kvindes dans eller den indfødte kvindes frie seksualmoral. Sexturismen bygger på global ulighed, øget bevægelighed i den vestlige verden og den nordiske mands tiltrækning imod sydens kvinder, der repræsenterer aspekter af kvindelighed, som menes at være gået tabt blandt vestlige kvinder: naturlig lyst, magi, hengivenhed, kropslighed og eftergivenhed. Ligesom den mandlige sexturist spinder Leth sig selv ind i et komplekst væv af forførelse og tiltrækning, hvor det for manden gælder om at finde sig selv i den fremmede og inde i den fremmedes krop. Den nykoloniale situation, jeg beskriver her, er altid på en gang fantasieret og virkelig og rummer dermed stof til både drømme og store film. Men hvor filmens fortæller bliver i poesiens og fantasiens længselsfulde verden, viser verden udenfor et andet billede.

Det, vi ikke præsenteres for i filmen, er de elementer, der skaber og indrammer forførelsen, begæret og den nykoloniale erotikks væsen, som beskrevet i nyere antropologiske studier: kontrasten mellem den hvide mands rigdom, status og mobilitet og den fattige farvede kvindes begær efter denne rigdom med henblik på overlevelse og luksus eller hendes drøm om at rejse til det velbjergede nord. Men Leths film er ikke et portræt af erotikken som et nykoloniale mellemværende. Den er et særligt privilegeret hankønsvæsens portræt af at være en privilegeret mand i en erotisk verden. Uden skelen til erotikkens globale strukturer og til de sociale, kulturelle og kønsmæssige forhold, der indrammer mødet og gør filmen praktisk mulig. Men uden filmens økonomiske støtte og uden kvindernes forhåbninger om en karriere eller penge til gengæld for at deltage havde filmen formentlig været umulig at gennemføre. Den strukturelle ulighed mellem den hvide mand og den farvede kvinde er måske mere maskeret end tidligere, men er den væsentligt mindre, end da kolonitidens danske mand forførte sin vestindiske hushjælp? Det er vigtigt at understrege, at jeg ikke er ude i et moralsk ærinde eller en fordømmelse af Jørgen Leth eller hans film. Det, jeg savner, er helt enkelt en refleksion over sammenhængen mellem begæret og de forestillingsverdner eller udvekslinger, asymmetriske eller ej, som det uvægerligt er spundet ind i.

Under mit feltarbejde i byen Maputo i Mozambique fra 2007 til 2008 oplevede jeg et erotisk spændingsfelt mellem velhavende, ældre, hvide mænd og fattige, unge, sorte afrikanske kvinder. Fokus for min forskning var unge menneskers sexliv, kønsforhold og hiv-forebyggelse i den afrikanske storby. Men et nøgletema blev de udbredte forhold mellem unge kvinder, der kalder sig *curtidoras*, hvilket betyder „kvinder, der lever livet“, og ældre mænd, som de kaldes deres „sponsorer“. Ældre mænd, der gav kvinderne mobiltelefoner, kjoler og penge til gengæld for sex, så ofte sig selv som generøse velgørere eller som ofre for kvindernes erotiske tiltrækningskraft. Det gælder ikke kun mozambiquiske mænd, men også hvide vestlige mænd, der arbejder i byen som diplomater, udviklingsarbejdere eller forretningsfolk. Flere af dem forklarede, at deres mozambiquiske partnere var på en gang forførende og farlige, og enkelte kaldte dem „blodsugere“ med henvisning til, at de sugede al deres rigdom til sig og udnyttede deres gavmildhed. De hvide mandlige sponsorer forbandt mozambiquiske kvinders seksuelle uimodståelighed med deres kulturelle fremmedhed, deres farve og race, der angiveligt indeholder en magi, som hvide kvinder i for eksempel Holland eller Danmark ikke besidder. De unge mozambiquiske kvinder derimod berettede om erotiske tricks, som de anvender med henblik på at forføre mændene og få adgang til deres rigdom. Blandt andet brugte de udtrykket „sengue“ om disse tricks, hvilket på lokalsproget changana betyder at malke og henviser til at malke mandens penis for værdi eller magt. Når en mand giver efter og lover dem penge eller gaver til

gengæld for sex, ses det som et tegn på, at „manden er i flasken“, det vil sige, at han er under kvindens kontrol. Det, vi ikke ser i Leths film, er, hvordan finansielle, emotionelle og racemæssige omstændigheder til sammen strukturerer begæret hos den nykoloniale mand og hans elskerinder. Det er pengene og den krop, som ejer og symboliserer dem, som møder og begærer den „liderlige“ sorte kvinde. Det er den fattige kvinde og hendes drømme om rigdom og Europa, der begærer den ældre hvide mand og det, hans krop er et symbol på. Hvis vi vil forstå mødet mellem mandekroppen fra nord og kvindekroppen fra syd, må vi finde de ledetråde, der viser, hvordan begær indskrives i mandekroppens signaler om rigdom, visdom, magt, ælde og hvidhed og i kvindekroppens signaler om fattigdom, skønhed, ungdom, uskyld, erotisk magi eller underkastelse, og hvordan disse elementer indgår i komplekse udvekslingssystemer. Men det ville kræve et studie af den hvide mand, filmskaber, diplomaten, udviklingsarbejderen eller antropologen, og dennes begær i mødet med sydens kvinder og seksuelle kulturer. Og dette studie kunne passende udføres af de unge sorte kvinder, som Leth portrætterer i sin film, som uden blusel eller æstetisk filter afbilder deres erfaring med den hvide mand, hans begær, deres eget begær, deres følelse af magt eller afmagt, deres forførelse eller deres afsky. Det havde været skelsættende, både kunstnerisk, kulturhistorisk og antropologisk, at give kameraet og dermed kontrollen over fortællingen til de unge farvede kvinder og lade dem betragte og tegne den hvide mand og deres møde med ham efter egne lyster, smag og behov.

*Christian Groes-Green
ph.d., antropolog
Institut for Kultur og Identitet
Roskilde Universitetscenter*